

Jan Dyduch

Świeccy w świetle Pierwszego Polskiego Synodu Plenarnego 1936 r.

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 31/3-4, 141-157

1988

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. JAN DYDUCH

**ŚWIECCY W ŚWIETLE UCHWAŁ PIERWSZEGO POLSKIEGO
SYNODU PLENARNEGO 1936 R.**

Treść: Wstęp. — 1. Apostolstwo świeckich. — 2. Społeczne zadania świeckich. — 3. Udział świeckich w posłannictwie Kościoła. — 4. Zadania rodziny i szkoły. Zakończenie.

Wstęp

W dniach 25 i 26 sierpnia 1936 r. odbył się w Częstochowie Pierwszy Polski Synod Plenarny. Mijająca w 1986 roku 50 rocznica tego ważnego wydarzenia historycznego i religijnego w życiu Kościoła w Polsce upoważnia do zajęcia się jego *Uchwałami*, które zostały promulgowane dnia 15 grudnia 1937 roku a zaczęły obowiązywać od 16 czerwca 1938 roku.

Prace Synodu, którego przygotowanie trwało 8 lat, zostały uwieńczone uchwałami. Odzwierciedlają one problematykę ówczesnego życia religijnego w Polsce oraz wytyczają program działania na przyszłość. Wśród spraw poruszonych w uchwałach Synodu ważne miejsce zajmuje rola i zadania katolików świeckich. Synod docenia ich znaczenie, pragnie ich uaktywnić i czynnie zaangażować w życie Kościoła.

Te sprawy zamierza ukazać niniejszy artykuł, podkreślając te momenty, w których *Uchwały* wyprzedzały i niejako przygotowywały soborową naukę o świeckich zawartą w dokumentach Vaticanum II.

1. Apostolstwo świeckich

Obserwacja i analiza życia religijnego lat 30-tych naszego stulecia skłoniła biskupów polskich do podjęcia działań w celu ożywienia apostolstwa świeckich. Dostrzegli oni potrzebę włączenia katolików świeckich w kształtowanie życia społecznego i kościelnego wedle Ewangelii Chrystusowej. Stąd tak mocno podkreślają odpowiedzialność świeckich za Kościół, za jego działalność i rozwój, a udział w jego apostolstwie jest uważany za ich obowiązek i prawo: „Apostolstwo, czyli czynny udział w realizowaniu Królestwa Chrystusowego jest posłannictwem, obowiązkiem i prawem także osób świeckich. Z faktu przynależności do Mistycznego Ciała Chrystusa, który w doczesności żyje w postaci Kościoła, wynika dla wszystkich katolików obowiązek troski o wiarę i jej szerzenie, o Kościół i jego ducha, rozwój i swobodne działanie.

Apostolstwo nie jest zatem przywilejem elity ani rezerwatem wybrańców lecz powszechną powinnością wiernych¹.

Przytoczony fragment *Oreǳia Episkopatu Polski* określa istotę apostołstwa, którą stanowi aktywne zaangażowanie w wieloraką realizację Królestwa Chrystusowego na ziemi. Wskazuje on także podstawę apostołstwa, jaką jest fakt włączenia przez Chrzest w Mistyczne Ciało Chrystusa i ukazuje apostołstwo jako obowiązek i prawo zarówno duchownych jak i katolików świeckich. Bardzo mocno został zaakcentowany obowiązek apostołstwa, jako wspólna powinność wszystkich wiernych.

Idee zawarte w omawianym fragmencie *Oreǳia* znalazły odzwierciedlenie w dekreście Soboru Watykańskiego II o apostołstwie świeckich: „Kościół powstał do życia w tym celu, by szerząc Królestwo Chrystusowe po całej ziemi ku chwale Ojca, uczynić wszystkich ludzi uczestnikami zbawczego odkupienia i by przez nich skierować cały świat rzeczywiście do Chrystusa. Wszelka działalność Ciała Mistycznego zmierzająca do tego celu nazywa się apostołstwem...” (AA, 2, 1) „Obowiązek i prawo do apostołstwa otrzymują świeccy na mocy samego zjednoczenia z Chrystusem Głową. Wszczepieni bowiem przez chrzest w Ciało Mistyczne Chrystusa, utwierdzeni mocą Ducha Św. przez bierzmowanie, są oni przeznaczeni przez samego Pana do apostołstwa” (AA, 3, 1).

Synod Plenarny określając obowiązek i prawa apostołstwa świeckich, wzywa ich do czynnego zaangażowania w odnowę całego porządku doczesnego i życia chrześcijańskiego w Polsce: „Wspólny wysiłek hierarchii kościelnej, duchowieństwa i katolików świeckich uwydatni chrześcijańskie oblicze Polski, a wystrzegając się wnoszenia polityki do świątyni, nada treść katolicką życiu, grupom, stosunkom społecznym i politycznym. Synod Plenarny wzywa więc do czynnego udziału w tej powszechnej wyprawie”².

Odnowa wielorakich dziedzin życia społecznego, politycznego i religijnego, według wizji Synodu, miała się dokonać we współdziałaniu w działalności apostołskiej, hierarchii, duchowieństwa i katolików świeckich. Jednym z przejawów tej współpracy było zaproszenie świeckich do udziału w pracach Synodu, w jego przygotowaniu, w czasie obrad synodalnych i w realizacji uchwał synodalnych. Świeckich zaproszono do konsultacji w przygotowywaniu dekretów synodalnych, aby je ubogacić ich doświadczeniem i uczynić bardziej skutecznymi³.

¹ *Oreǳie Episkopatu Polski do duchowieństwa i wiernych w sprawie uchwał Pierwszego Polskiego Synodu Plenarnego z dn. 1 I 1938 r.* (= *Oreǳie*), Pierwszy Polski Synod Plenarny, w opracowaniu ks. P. Kałwy, Lublin 1939, s. 46.

² Tamże, s. 47.

³ Tamże, s. 36.

Przepisy ówczesnego Prawa Kanonicznego zawarte w Kodeksie z 1917 r. nie zezwalały świeckim na bezpośredni udział w obradach synodalnych. Jedyne w uroczystym otwarciu wzięli udział przedstawiciele rządu Rzeczypospolitej, zaś tłumy pielgrzymów, którzy w liczbie 200 000 zgromadzili się z całej Polski wokół Klasztoru Jasnogórskiego — będącego miejscem obrad Synodu — modlitwą i pokutą wspierali jego prace⁴.

Zasadnicze zadania świeckich związane z Synodem polegały na realizowaniu jego uchwał, które winni oni dokładnie poznać a następnie wykonywać. Ta faza Synodu zobowiązywała katolików świeckich do solidarnej współpracy z duchowieństwem, aby nastąpiło rzeczywiste odrodzenie życia religijnego w Polsce.

Synodalna koncepcja współpracy apostołskiej hierarchii i świeckich, podkreślała kierowniczą rolę hierarchii, akcentowała obowiązek posłuszeństwa świeckich, ale mimo to dostrzegała ważną, poniekąd niezastąpioną, ich rolę w całokształcie apostołskiej działalności Kościoła w Polsce⁵.

Przedmiotem tej współpracy miała być wspólna troska o zachowanie wiary i dobrych obyczajów. Zobowiązywała ona świeckich do szerzenia zasad nauki katolickiej, do obrony etyki chrześcijańskiej przykładem, słowem i pismem, jak również do przeciwdziałania wobec bezbożnictwa, wolnomyślicielstwa, sekciarstwa, obojętności religijnej i laicyzacji. Winni oni przeciwstawiać się walce z Kościołem i jego hierarchią⁶. Synod wzywa katolików świeckich do apostołstwa indywidualnego polegającego na mężnym wyznawaniu wiary: „Synod Plenarny wzywa wiernych, aby nie bacząc na względy ludzkie, odważnie wyznawali swoją wiarę w życiu prywatnym i publicznym, szczególnie wtedy gdyby milczenie mogło oznaczać zaparcie się wiary albo wywołać zgorznienie”⁷. Apostołem świecki to rzecznik prawdy i dobra. Szczególnym miejscem apostołstwa świeckich ma być ich parafia we współpracy z proboszczem⁸.

Apostołem świecki tylko wówczas może podjąć skuteczną działalność, jeśli będzie w łączności z Chrystusem poprzez wiarę i łaskę. Toteż życie wewnętrzne, praca nad wyrabianiem cnót moralnych, troska o cnoty teologiczne, odnowa wewnętrzna jest nieodzownym warunkiem i podstawą wszelkiego apostołstwa. Dążenie do doskonałości, pomnażanie darów nadprzyrodzonych, roz-

⁴ Tamże, s. 36.

⁵ Tamże, s. 47—48.

⁶ *Pierwszy Polski Synod Plenarny 1936, Uchwały Synodu* (= PPSP, Uchwała), *Notificationes e Curia Principis Metropolitae Cracoviensis*, 1937, nr 12, Uchwała 62.

⁷ Tamże, Uchwała 54.

⁸ *Orędzie*, s. 47.

wijanie wiary, autentyczne życie łaski jest zadaniem każdego apostoła⁹.

Synod dostrzega ogromne znaczenie apostołstwa zrzeszonego i dlatego zachęca świeckich do uczestnictwa w pracach organizacji i zrzeszeń opartych o zasady katolickie: „We wszystkich dziedzinach zbiorowego życia, jak w sferze kulturalnej, oświatowej, zawodowej i innych, katolicy powinni się łączyć w zrzeszeniach statutowo opartych na nauce Chrystusowej i pielęgnować w nich ducha i zasady katolickie”¹⁰. Uchwałę tę trzeba rozumieć jako wezwanie do tworzenia organizacji przez katolików świeckich, jak i do wstępowania do już istniejących. Organizacje te mają mieć różnorodny charakter i rozmaite cele, jednak w swoich założeniach mają się opierać o zasady ewangeliczne i je rozwijać. Szczególnie związane z Ewangelią są organizacje charytatywne, w których realizowane jest podstawowe przykazanie miłości bliźniego. Stąd Synod je preferuje i wzywa wiernych do przynależenia i do czynnej pracy w nich. Każda parafia powinna mieć organizację zajmującą się spełnianiem miłosierdzia chrześcijańskiego¹¹.

Równocześnie uchwały synodalne przestrzegają przed pochopnym wstępowaniem do organizacji, które pod względem wyznaniowym są neutralne, ale w których uczestnictwo zagraża religii i stanowi niebezpieczeństwo dla wiary¹². Na pewno nie chodzi tu o zrzeszenia, które są neutralne wyznaniowo, ale oparte o zasady humanitarne, do których przynależenie i działalność katolików nie tylko nie stanowi niebezpieczeństwa utraty wiary, ale wprost przeciwnie może im nadać nowy profil — zrzeszeń szerzących zasady Ewangelii.

Synod wyraźnie zabrania wstępować i współpracować katolikom z tymi organizacjami, które są wrogię Kościołowi lub porządkowi społecznemu, które szerzą nienawiść i obojętność religijną. Zwłaszcza duże niebezpieczeństwo dostrzeżono w organizacjach tajnych walczących z religią i niszczących ład społeczny¹³.

Szczególne poparcie udzielono zrzeszeniom i organizacjom, których zadaniem jest szerzenie i pielęgnowanie pobożności chrześcijańskiej, modlitwy, uczynków pokutnych itp. Wśród nich wymienia się trzecie zakony, bractwa i sodalicje. Ich nadeżyte funkcjonowanie i żywotność winna być przedmiotem ustawicznej troski duchowieństwa i wiernych świeckich, którzy do nich należą. Nie

⁹ Por. J. Kobyliński, *Rola katolików świeckich w Kościele, w świetle uchwał Synodu Plenarnego*, Ruch Katolicki, 8 (1938) 461; por. R. Woźny, *Pierwszy Polski Synod Plenarny 1936*, Tarnów 1986, mazurek, s. 72.

¹⁰ PPSP, *Uchwała*, 57, § 1.

¹¹ Por. tamże, *Uchwała* 61, *Uchwała* 36.

¹² Tamże, *Uchwała* 57, § 2.

¹³ Por. tamże, *Uchwała* 57, § 3.

chodzi tylko o mnożenie organizacji, ale przede wszystkim o gorliwość apostołską i przestrzeganie statutu ¹⁴.

Niezastąpioną rolę w zrzeszonym apostołstwie świeckich spełniała wówczas Akcja Katolicka. Dlatego też uchwały synodalne jej poświęcają najwięcej miejsca. Zrzeszenia należące do Akcji Katolickiej mają za zadanie wyrabiać w swych członkach postawę apostołską i troszczyć się o rozwój ich religijności. Tak więc wszelkie zrzeszenia Akcji Katolickiej, realizujące różne programy, w swych założeniach miały wychowywać członków w duchu apostołskim, przygotowywać do działania, które jednak winno być oparte o własne bogate życie wewnętrzne, o cnoty teologiczne i moralne ¹⁵.

Apostołstwo Akcji Katolickiej jest powiązane z apostołstwem hierarchii. Do hierarchii należy ustalanie kształtu, programu i sposobu działania Akcji Katolickiej wedle wskazań Stolicy Apostolskiej. Akcja Katolicka zależy pod względem ogólnego ustroju, zasadniczych programów i sposobu działania od Konferencji Biskupów, a w działalności diecezjalnej od biskupa ¹⁶.

Akcja Katolicka jako zorganizowane apostołstwo świeckich współpracuje z apostołstwem hierarchii w ten sposób, że ona decyduje o ustroju organizacji do niej należących, o ich głównych celach i zadaniach określonych w statutach. Jednak hierarchia pozostawia świeckim daleko posuniętą autonomię i swobodę działania, bowiem świeccy spełniają w Akcji Katolickiej funkcje kierownicze, gdyż na stanowiska kierownicze należy powoływać świeckich, odpowiednio przygotowanych, odznaczających się przykładowym życiem i nie zajmujących kierowniczych stanowisk w stronnictwach politycznych ¹⁷. Wydaje się, że nie dopuszczanie do kierowania Akcją Katolicką tych katolików, którzy spełniają kierownicze funkcje polityczne, było podyktowane tym, aby miała ona charakter religijny a nie przekształciła się w organizację polityczną.

Spełniających władzę w Akcji Katolickiej, Synod zobowiązuje do wiernego przestrzegania przepisów kościelnych, aby zgodnie z nimi wyznaczać szczegółowe programy pracy, aby uzgadniać wspólną działalność i budzić ducha apostołskiego. Mają oni także uzgadniać współpracę z innymi organizacjami katolickimi, nie należącymi do Akcji Katolickiej ¹⁸. Słusznie dostrzeżono potrzebę różnorodności apostołskich organizacji katolickich, bowiem Akcja Katolicka nie była ówczesnie jedyną formą zrzeszonej działalności katolików świeckich. Wszystkie one winny pozostać w brater-

¹⁴ Tamże, *Uchwała* 35.

¹⁵ *Uchwała* 66, § 1.

¹⁶ Tamże, *Uchwała* 64.

¹⁷ Tamże, *Uchwała* 67.

¹⁸ Por. Tamże, *Uchwała* 65—66.

skiej solidarności dla dobra Kościoła. Chociaż Synód uznaje różnorodność organizacji katolickich, to jednak preferuje Akcję Katolicką i zachęca świeckich do wstępowania do niej i rozwijania tam swojej religijności oraz kształtowania właściwie pojętego apostołstwa: „Synód Plenarny wzywa wiernych, aby wstępowali w szeregi organizacji Akcji Katolickiej, aby w nich wytrwale pogłębiali swą religijność i byli dla innych przykładem życia katolickiego, a czerpiąc zapał apostołski i wytrwałość z nadprzyrodzonych źródeł wiary odważnym i ofiarnym czynem katolickim przyczyniali się do urzeczywistnienia Królestwa Chrystusowego”¹⁹.

Przytoczona uchwała niezwykle trafnie określa prawdziwe apostołstwo, polegające na zaangażowaniu w sprawy Kościoła i czynnym działaniu, ale wypływającym z bogactwa własnego życia z wiary i dawaniu świadectwa. Ukazuje ona również powiązanie apostołstwa zrzeszonego z apostołstwem indywidualnym. Apostołstwo zrzeszone wychowuje i przygotowuje do apostołstwa indywidualnego, ale samo bazuje na apostołstwie indywidualnym. Stąd podstawowe znaczenie apostołstwa indywidualnego.

Sytuacja religijno-moralna Polski w okresie międzywojennym wykazywała wiele braków, wśród których szczególnie bolesne to: zeświecczenie, osłabienie życia religijnego, nikła znajomość prawd wiary u katolików świeckich, egoizm, nieład w życiu małżeńskim i rodzinnym, brak zaangażowania w działalność apostołską²⁰. Te braki dostrzegli biskupi polscy i postanowili im przeciwdziałać, między innymi także przez Synód Plenarny, którego uchwały zamierzały ożywić apostołską działalność katolików świeckich. Synód postanowił pokierować ich apostołstwem włączając je w apostołstwo Kościoła.

2. Społeczne zadania wiernych świeckich

W okresie przygotowań do Synodu Plenarnego przeprowadzono gruntowną analizę sytuacji społecznej naszego kraju w kontekście stosunków społecznych panujących w Europie, a nawet w kościele. Dostrzeżono pilną potrzebę przebudowy społecznej i odnowy stosunków społeczno-gospodarczych, która winna się dokonać bez nowych krzywd, grzechów, rewolucji, przewrotów i bezcelowych spustoszeń. Odnowa ta winna dokonać się w oparciu o dwie podstawowe zasady — sprawiedliwości społecznej i miłości chrześcijańskiej, które uważa się nie za fikcję i urojenie, ale realne siły zdolne dokonać przebudowy stosunków społecznych²¹.

¹⁹ Tamże, *Uchwała* 68.

²⁰ Por. J. Piskorz, *Aktualne problemy apostołskiej współpracy wierznych z duchowieństwem w świetle uchwał Synodu*, *Ruch Katolicki*, 8 (1938) 424.

²¹ *Orędzie*, s. 53.

Szczególne odpowiedzialność za odnowę sytuacji społecznej inspirowanej sprawiedliwością i miłością społeczną spoczywa na katolikach świeckich, którzy powinni brać jak najlichnieszy udział w kształtowaniu i odnowie stosunków społecznych według zasady sprawiedliwości i miłości, eliminując nienawiść i walkę klasową oraz ułatwiając wszystkim uzyskanie pracy i możliwość odpowiedniej egzystencji²².

Przytoczone wskazania Synodu Plenarnego o budowaniu nowego ładu społecznego korelują z nauczaniem Soboru Watykańskiego II o doskonaleniu sytuacji społecznej świata w duchu Ewangelii: „Powinni tedy wierni poznawać najgłębszą naturę całego stworzenia, jego wartość i przeznaczenie do chwały Bożej i przez świeckie również dzieła dopomagać sobie wzajemnie do bardziej świętego życia, tak, aby świat przepojony został duchem Chrystusowym i w sprawiedliwości, miłości i pokoju tym skuteczniej cel swój osiągnął. W powszechnym zaś wypełnianiu tego zadania świeckim przypada szczególnie wybitne miejsce”²³.

Myśl Synodu Plenarnego o ścisłym powiązaniu sprawiedliwości i miłości społecznej rozwinęli autorzy okresu posoborowego, którzy podkreślali, że jedna uzupełnia i warunkuje drugą, że dopiero razem stwarzają podstawę zdrowego ładu społecznego²⁴.

Nauczanie społeczne Synodu nawiązuje i odwołuje się do społecznego nauczania Kościoła i wzywa do zapoznania się z nim oraz do jego głoszenia i praktycznego realizowania. Toteż wierni powinni zapoznać się z katolickimi zasadami moralnymi życia publicznego i być ich konsekwentnymi głosicielami i wykonawcami²⁵. Stąd wezwanie Synodu do zaznajomienia się z dokumentami społecznymi Kościoła i dokonania odnowy życia społecznego. „Duchowieństwo i świeccy powinni znać podane w encyklikach społecznych zasady etyczne i prawne, według których co prędzej należy dokonać naprawy stosunków społecznych”²⁶.

Naprawa stosunków społecznych była potrzebna w wielu dziedzinach. Niewłaściwe były układy w dziedzinie pracy, panowało bezrobocie, było wielu bezdomnych, wielu robotników w mieście żyło w nędzy. Dlatego biskupi polscy piszą: „Wprawdzie mamy obowiązek pomagać braciom będącym w nędzy, jałmużną i miłosierdziem chrześcijańskim, ale trzeba bezwarunkowo pójść dalej i czynnie do tego dążyć, by w Polsce znikł proletariat, by się

²² PPSP, *Uchwała* 74.

²³ Konstytucja dogmatyczna *Lumen gentium*, n. 36, 2.

²⁴ Por. J. Majka, *Etyka życia gospodarczego*, Wrocław 1982, s. 53—54; por. J. Krucina, *Związki między sprawiedliwością społeczną a misją Kościoła*, w: *Ewangelizacja* (pod. red. J. Kruciny) Wrocław 1980, s. 356.

²⁵ PPSP, *Uchwała* 70, § 1.

²⁶ Tamże, *Uchwała* 73.

trwale poprawiła dola robotnika, by się wieś podniosła z nędzy i aby w ogóle w kraju nastały także warunki, iżby nikt mający chęć do pracy nie musiał o nią zebrać i walczyć, lecz miał możliwość bytu poręczoną ustrojem i zdrowymi warunkami ekonomicznymi”²⁷.

Biskupi polscy okresu międzywojennego dostrzegali wady ówczesnego systemu społeczno-gospodarczego i domagali się gruntownych reform, które by wyeliminowały krzywdę, nędzę i bezrobocie. Stanęli w obronie robotników i mieszkańców wsi, głosząc, że mają prawo do ludzkich warunków życia. Domagając się reform społecznych i gospodarczych byli przeciwni przemocy, gwałtom, przewrotom i rozlewowi krwi. Swoje nawoływania kierowali przede wszystkim do katolików świeckich, których czynili odpowiedzialnymi za dokonanie reform.

Uchwały synodalne nakazują świeckim starać się, aby w duchu społecznych zasad katolickich ułożyć stosunki między pracodawcami a pracownikami, by usunięto bezrobocie i bezdomność²⁸.

Uchwały synodalne sugerują, aby katolicy łączyli się w zrzeszenia zawodowe, celem wspólnego działania dla poprawy losu ludzi pracy. Zrzeszenia te winny kierować się zasadami katolickimi²⁹.

Niezwykłe ważnym elementem życia społecznego jest kultura. Stąd odbudowa życia społecznego nie może się dokonać bez odnowy kultury. Biskupi poprzez Synod wzywają do odnowy kultury polskiej: „Dziedzinę kultury zdobyć musimy trwałym wysiłkiem. Talenty, pisarze, poeci, artyści, krytycy, redaktorzy katolicy niech przyswajają chrześcijańskiego ducha twórczości kulturalnej, a społeczeństwo niech ich popiera, odwracając się od tego, co mimo innych zalet jest demoralizacją duszy polskiej, szerząc niezgodny z chrześcijaństwem pogląd na świat, na człowieka, jego obowiązki i prawa”³⁰.

Odnowa kultury jest zadaniem katolików świeckich, którzy winni czynnie angażować się w życie kulturalne i reformować je zgodnie z Ewangelią³¹. Uchwały synodalne szczególnie zalecają świeckim pielegnowanie dorobku polskiej kultury i troskę o jej dalszy rozwój³².

Niepokojem napawała biskupów polskich sytuacja polityczna panująca w Polsce i w świecie. Charakteryzowała się ona wyeliminowaniem zasad etycznych i zepchnięciem na margines wartości religijnych, a wprowadzeniem na to miejsce siły i przemo-

²⁷ *Oędzie*, s. 54.

²⁸ PPSP, *Uchwała* 74.

²⁹ Por. tamże, *Uchwała* 57.

³⁰ *Oędzie*, s. 54.

³¹ Por. PPSP, *Uchwała* 75.

³² Por. tamże, *Uchwała* 72.

cy. Biskupi zdecydowanie potępili totalitarne systemy polityczne, które wymagają, aby człowiek im się oddał bez zastrzeżeń, z duszą i ciałem, by im podporządkował swe myśli, przekonania, wierzenia, zasady etyczne i sumienie, które żądają wyrzeczenia się swych praw człowieczych.

Kościół uważa, że siłę państwa stanowi nie przemoc, ale jest ono potężne duchem, który ożywia jego instytucje. Kościół nie popiera ani nie preferuje żadnego systemu politycznego lecz pozostawia narodom swobodę w jego wyborze. Naród winien wybrać taki system polityczny, który najbardziej służy jego dobru i rozwojowi. Nauczycielski Urząd Kościoła jednak zastrzega sobie prawo głoszenia zasad etycznych dotyczących życia politycznego. Tymi zasadami winni się kierować ci, którzy mają wpływ na życie polityczne. Czynny udział w życiu politycznym winni brać katolicy świeccy, którzy mają je kształtować według zasad katolickiej etyki życia publicznego, duchowni zaś nie powinni zajmować się polityką³³. Dlatego kapłanom zasadniczo zabroniono sprawowania funkcji politycznych i urzędów publicznych. Mogą je spełniać jedynie za zgodą kompetentnej władzy kościelnej³⁴.

Funkcje polityczne i urzędy publiczne winni spełniać katolicy świeccy. Synod apeluje do nich, aby uczestnicząc w kierowniczych funkcjach politycznych spełniali je zgodnie z zasadami katolickimi: „Synod Plenarny wzywa katolików, mających udział w rządach Rzeczypospolitej lub należących do izb ustawodawczych, aby w spełnianiu swych obowiązków i ustanawianiu praw kierowali się zasadami katolickimi”³⁵. Synodalna koncepcja życia politycznego głosi zatem, że działalność polityczna jest szczególną domeną świeckich, którym przyznaje się w niej autonomię, zobowiązując ich do przestrzegania zasad etyki katolickiej.

Synod Plenarny przeciwstawia się doktrynie głoszącej rozdział Kościoła od Państwa, natomiast gorąco popiera ich wzajemną współpracę³⁶. Takie stanowisko wypływało z rozpowszechnionej wówczas teorii o dwóch społecznościach doskonałych, głoszącej, że zarówno Kościół jak i Państwo są społecznościami doskonałymi³⁷.

Omawiając sprawy polityczne bardzo mocno podkreślono zada-

³³ Orędzie, s. 51—52.

³⁴ PPSP, *Uchwała* 17.

³⁵ Tamże, *Uchwała* 71.

³⁶ Orędzie, s. 49, 51.

³⁷ Por. W: Piwowarski, *Państwo a Kościół w katolickiej nauce społecznej*, *Życie Katolickie*, 4, (1985) nr 11, s. 39—41; por. R. Sobański, *Posoborowy wykład prawa publicznego, Zarys problematyki, Prawo Kanoniczne*, 16 (1973) nr 3—4, s. 81—82, por. Tenże, *Jako zaczął i niejako dusza społeczności ludzkiej, Obecność jako zasada stosunku Kościoła do Państwa*, *Prawo Kanoniczne*, 25 (1982) nr 1—2, s. 33.

nia katolików wobec narodu i państwa polskiego. Patriotyzm, służba dla narodu jest obowiązkiem wszystkich. Szczególnym zaś zadaniem rodziców i nauczycieli jest wychowanie młodego pokolenia w duchu zdrowego patriotyzmu. Uchwały wzykają katolików do pracy dla dobra narodu. Ojczyzna jest wspólnym dobrem wszystkich Polaków, których obowiązuje solidarna służba dla niej: „Katolicy, spełniający wobec swego narodu służbę solidarności narodowej, krzewienie kultury rodzimej i w miarę sił pomnażanie dobrobytu własnego narodu, powinni się wystrzegać błędów, szowinizmu nacjonalnego i zwalczać napór pogańskiego rasizmu”³⁸.

Biskupi roztaczają wizję niepodległego i silnego Państwa polskiego, w którym zapanują sprawiedliwe prawa, przestrzegane przez wszystkich, w którym wszyscy obywatele wypełniając obowiązki wobec Rzeczypospolitej Polskiej będą bezpieczni, równi i wolni, w którym sprawujący władzę będą troszczyć się o wspólne dobro narodu i nie dopuszczą do poniżania Polski i jej słabości wobec innych narodów, ale zadbają o należne jej miejsce wśród państw świata³⁹.

Gruntowna analiza sytuacji społeczno-politycznej Polski, przeprowadzona w okresie Synodu znalazła swe odzwierciedlenie w jego uchwałach. Postulują one odnowę życia społeczno-ekonomicznego, w którym dostrzeżono wiele nieprawidłowości i krzywd. Zwrócono uwagę na potrzebę reform społecznych zarówno na wsi jak i w miastach, napiętnowano nędzę, bezrobocie, bezdomność i wyzysk. W życiu politycznym zaś potępiono przemoc i wszelkie systemy totalitarne. Uznano za niesprawiedliwe wojny, rewolucje i każdy przelew krwi. Tak zdecydowane stanowisko wobec wojen, przemocy i gwałtów można uzasadnić sytuacją polityczną ówczesnego świata.

Na uwagę zasługuje troska Synodu o naród i Państwo polskie oraz głęboki patriotyzm przejawiający się w jego uchwałach. Dostrzeżono potrzebę krzewienia kultury polskiej, jako istotnego czynnika integrującego naród po wielowiekowej niewoli. Synod Plenarny wezwał wszystkich Polaków do podjęcia wysiłków nad odnową życia społecznego, gospodarczego, politycznego i kulturalnego w kraju, ale szczególną rolę w tym dziele wyznaczył katolikom świeckim.

3. Udział świeckich w posłannictwie Kościoła

Sobór Watykański II nauczał o udziale świeckich w misji Kościoła w sposób następujący: „Pod nazwą świeckich rozumie się

³⁸ PPSP, *Uchwała* 72.

³⁹ Por. *Orędzie*, s. 47; por. PPSP, *Uchwała* 70.

tutaj wszystkich wiernych chrześcijan, nie będących członkami stanu kapłańskiego i stanu zakonnego prawnie ustanowionego w Kościele, mianowicie wiernych chrześcijan, którzy jako wciele ni przez chrzest Chrystusa, ustanowieni jako lud Boży i staw szy się na swój sposób uczestnikami kapłańskiego, prorockiego i królewskiego urzędu Chrystusowego ze swej strony sprawują właściwe całemu ludowi chrześcijańskiemu posłannictwo w Ko ściele i w świecie”⁴⁰. Sobór naucza zatem, że wierni świeccy nie tylko do Kościoła należą, ale go stanowią i wspólnie z hier archią uczestniczą w jego posłannictwie, w którym mają swój wła sny udział. Te ważne dla świeckich wskazania soborowe zawarte są już jakoś w dokumentach Polskiego Synodu Plenarnego. Do strzega on pozycję i znaczenie katolików świeckich w posłannictwie Kościoła: „Ze szczególnym serdecznym słowem pasterskim zwracamy się do was umiłowani katolicy stanu świeckiego. Razem z hierarchią i duchowieństwem stanowicie Kościół Boży... Swym duchem i cnotą świadczycie o wiecznej świętości Kościoła. Co dziennym czynem katolickim wypełnacie cichą a chwalebną treść jego działania. A poza tym macie swoje zadania także w za kresie posłannictw Kościoła, macie swą część w jego zewnętrznej działalności”⁴¹.

Biskupi, ukazując rolę świeckich w Kościele — rzeczywistości bosko-ludzkiej, wzywają ich do działania, do realizowania różno-rodnych zadań Kościoła, do włączenia się w zewnętrzny nurt jego działalności, zapodmiotowanej w nadprzyrodzonym życiu łaski. Podkreślono także to, że świeccy mają w Kościele swoje własne zadania.

Dokumenty synodalne nie wyróżniają w posłannictwie Kościoła, jego potrójnej misji: prorockiej, kapłańskiej i królewskiej, o czym wyraźnie mówią dokumenty Vaticanum II. Mimo to w uchwa-łach Polskiego Synodu Plenarnego są wzmiankowane funkcje świeckich, które później Sobór nazwie jako zadanie nauczania, uświęcania i pasterzowania.

Synod zobowiązuje świeckich do dawania świadectwa wyzna-wanej wierze swoim życiem. Na każdym stanowisku, w każdym stanie, w każdym zawodzie należy zachować jedność wiary i czyn-ków. Katolicy świeccy mają przykładem, a kiedy zajdzie po-trzeba, słowem lub pismem, świadczyć o swojej wierze. W ra-zie potrzeby mają oni bronić przykładem, słowem i pismem ety-ki chrześcijańskiej, przeciwstawiając się obniżaniu moralności, w prywatnym i publicznym życiu, przeciwstawiając się także propagandzie etyki sprzecznej z prawem Bożym oraz zwalczając

⁴⁰ Konstytucja dogmatyczna *Lumen gentium*, nr 31, 1.

⁴¹ *Orędzie*, s. 44.

przejawy niemoralności w literaturze, teatrze, kinematografii i radio ⁴².

Aby dawać świadectwo wierze przykładem życia, tym bardziej słowem lub pismem, trzeba ją należycie znać. Stąd obowiązek poznawania wiary, który spoczywa na wszystkich, proporcjonalnie do możliwości i spełnianych zadań. Znajomość chrześcijaństwa i jego ducha należy czerpać ze źródeł katolickich fachowych i kompetentnych. Należą do nich: kazania, wykłady, pogadanki religijne, encykliki papieskie, listy pasterskie biskupów, książki katolickie, wśród których szczególnie zaleca się katechizm jako niedościgniony skrót prawd wiary i zwięzły kodeks życia. Wiedzę religijną można pogłębiać uczestnicząc w Kołach Studiów Religijnych, Katolickich Uniwersytetach Ludowych, w Tygodniach Społecznych, Instytutach Wyższej Kultury Religijnej. Szczególny obowiązek dokształcania się pod względem religijnym mają członkowie zrzeszeń kościelnych i katolickich, działacze Akcji Katolickiej, redaktorzy i pisarze ⁴³. Uchwały synodalne zezwalają katolikom świeckim na nauczanie religii w szkołach. Muszą oni w tym celu uzyskać od biskupa misję kanoniczną ⁴⁴. Zwrócono uwagę na ustawiczne podnoszenie poziomu nauczania religii w szkołach. W związku z tym zobowiązano biskupów do zorganizowania odpowiednich kursów przygotowawczych, a nauczycieli religii do korzystania z nich: „Dla podnoszenia poziomu nauk i religii w szkołach starać się mają biskupi, aby oprócz katedr pedagogii i katechetyki na wydziałach teologicznych i w seminariach diecezjalnych urządzały osobne kursy, w których powinni brać udział nauczyciele religii zarówno duchowni jak i świeccy” ⁴⁵.

Synod wielką wagę przywiązuje do społecznych środków przekazu zwłaszcza czasopism lub książek, którym poświęca cały rozdział. Zajęto się głównie prasą i wydawnictwami książkowymi, gdyż one wówczas odgrywały znaczącą rolę. Dlatego Synod wzywa pisarzy i dziennikarzy do prowadzenia działalności twórczej, a wszystkich wiernych do popierania dobrych książek i pism: „Z uwagi na doniosłe znaczenie prasy w kształtowaniu życia, Synod Plenarny wzywa: a) pisarzy i dziennikarzy, aby oddawali swe zdolności na służbę Królestwa Bożego; b) duchowieństwo i katolików świeckich do popierania i szerzenia dobrych książek, dzienników i pism, wydawanych w duchu katolickim” ⁴⁶.

Wezwano także, aby w parafiach istniały biblioteki i czytelnie katolickie popierane i odwiedzane zwłaszcza przez katolików świeckich. Równocześnie przestrzeżono wiernych przed złymi i

⁴² PPSP, *Uchwała* 62; por. *Orędzie*, s. 45.

⁴³ Por. *Orędzie*, s. 45—46; por. PPSP, *Uchwała* 25.

⁴⁴ or. PPSP, *Uchwała* 120.

⁴⁵ Tamże, *Uchwała* 121.

⁴⁶ Tamże, *Uchwała* 76, § 1.

szkodliwymi dla życia etycznego publikacjami, programami radiowymi, filmami i sztukami teatralnymi. Zwrócono się do wiernych, aby ich unikali, co więcej, aby im potrafili się skutecznie przeciwstawiać⁴⁷.

Biskupi polscy stwierdzają, że wierni świeccy są uczestnikami królewskiego kapłaństwa, które realizują przez pielęgnowanie życia nadprzyrodzonego, jego ubogacanie i rozwój. Toteż wzywają do zerwania z minimalizmem chrześcijańskim, ograniczającym się do Mszy św. niedzielnej i dorocznej Komunii, a wprowadzenia na to miejsce pełnego wszczęcia się w życie Chrystusowe przez zapanowanie łaski Bożej w duszach⁴⁸. Życie nadprzyrodzone należy rozwijać przez częste a nawet codzienne uczestnictwo we Mszy św. i Komunii św., modlitwę, rozmyślanie, rachunki sumienia, rekolekcje, dobre uczynki i inne praktyki religijne. Świeccy są wezwani do świętości, która w istocie zasadza się na wiernym wypełnianiu obowiązków stanu, na układaniu całego życia zgodnie z przykazaniami Bożymi i kościelnymi, na pielęgnowaniu cnót. Również są oni odpowiedzialni za uświęcanie innych swych bliźnich⁴⁹.

Wśród praktyk religijnych uchwały synodalne szczególnie polecają nabożeństwo do Najśw. Sakramentu, do Najśw. Serca Jezusa połączone z pierwszo-piątkową Komunią św. wynagradzającą, Drogę Krzyżową. Następnie bardzo zalecono szerzenie kultu i czci Najśw. Maryi Panny, a wśród nabożeństw maryjnych wymieniono różaniec św., modlitwę Anioł Pański i nabożeństwa majowe. Skierowano także zachętę do szczególnej czci św. Józefa oraz polskich świętych i błogosławionych. Doceniono także odbywanie pobożnych pielgrzymek, które winny posiadać charakter religijny⁵⁰.

Omawiając sprawę dążenia do świętości katolików świeckich, Synod szczególnie podkreśla znaczenie cnoty wiary, jej wyznawania, troskę o jej poznanie oraz unikanie niebezpieczeństw jej zagrażających. Całokształt życia religijnego, prowadzonego w oparciu o cnotę wiary, dawanie świadectwa innym, dążenie do świętości, walkę ze złem i grzechem w życiu osobistym i społecznym nazywa Synod powołaniem świeckich⁵¹.

Słusznie Synod podkreślił znaczenie świętości dla katolików świeckich i ukazał sposoby jej osiągnięcia. Wieloaspektowy program dążenia do świętości, uwzględnia istotne elementy uświęcenia, wśród których zaakcentowano realizację przykazań, życie

⁴⁷ Por. tamże, *Uchwała* 78, 77, § 2, 62.

⁴⁸ *Orędzie*, s. 44.

⁴⁹ *Orędzie*, s. 44—45; por. PPSP, *Uchwała* 55—56.

⁵⁰ Por. PPSP, *Uchwała* 111—115.

⁵¹ Por. *Orędzie*, s. 44—48.

sakramentalne, praktykowanie cnót i spełnianie innych praktyk. Na uwagę zasługuje współodpowiedzialność za uświęcanie bliźnich.

Uchwały synodalne wzywają katolików świeckich do udziału w duszpasterskiej działalności Kościoła. Są oni razem z hierarchią i duchowieństwem odpowiedzialni za duszpasterstwo parafialne, bowiem miejscem ich pracy i zaangażowania w Kościele jest przede wszystkim parafia: „Wierni powinni poczytywać sobie za obowiązek i zaszczyt popieranie i podtrzymywanie przedsięwzięć i dzieł parafialnych”⁵².

Szczególnym rodzajem służebnej działalności świeckich jest działalność charytatywna, wypełnianie przykazania miłości chrześcijańskiej. Każda parafia winna mieć organizację zajmującą się miłosierdziem, a obowiązkiem ludzi świeckich jest do niej przynależać i czynnie w niej pracować. Grupą, która wymaga szczególnie zainteresowania są więźniowie. Katolicy świeccy w ramach działalności charytatywnej winni nieść pomoc kapelanom w opiece duszpasterskiej nad więźniami⁵³.

Trosce świeckich poleca Synod potrzeby materialne Kościoła: „Synod Plenarny wzywa katolików, aby pamiętając o potrzebach materialnych Kościoła według zarządzeń biskupa przyczyniali się składkami do kosztów wznoszenia i utrzymywania świątyń, budynków kościelnych i cmentarzy, oraz do wydatków na nabożeństwa i na utrzymanie duchowieństwa i służby kościelnej”⁵⁴.

Służba spełniana przez katolików świeckich w różnych dziedzinach działalności duszpasterskiej Kościoła stanowi to, co Sobór Watykański II nazwie „królewską misją” wiernych świeckich, a „królewskie kapłaństwo” — „kapłaństwem wspólnym”. Ukazanie wielorakiej działalności świeckich, przez którą realizują oni właściwy sobie udział w posłannictwie Kościoła jest dużym osiągnięciem Synodu, a użycie sformułowania: „Królewskie kapłaństwo” w odniesieniu do wiernych świeckich jest ich dowartościowaniem.

4. Zadania rodziny i szkoły

W dokumentach Synodu Plenarnego nie zabrakło pouczeń o znaczeniu małżeństwa i rodziny. Biskupi polscy dostrzegli zagrożenia dotyczące instytucji małżeństwa i rodziny, takie jak plaga rozwodów, zeświecczenie, nieetyczne ograniczanie potomstwa i barbarzyńskie praktyki zabijania dzieci nienarodzonych⁵⁵.

Uchwały synodalne wzywają wiernych świeckich do obrony

⁵² PPSP, *Uchwała* 61.

⁵³ Por. tamże, *Uchwała* 36, 61, 50.

⁵⁴ Tamże, *Uchwała* 63.

⁵⁵ Por. *Orędzie*, s. 50.

nierozerwalności i świętości małżeństwa, do przeciwstawienia się atakom na polską rodzinę: „Katolicy będą bronili nierozerwalności małżeństwa, czystości pożycia małżeńskiego i świętości rodziny, a przeciwstawiać się zgubnym zasadom dla rodziny, zwłaszcza błędnym pojęciom o małżeństwie, propagandzie eugeniki zarazonej materializmem, niemoralnemu ograniczaniu potomstwa oraz teoriom lub ustawom broniącym lub dopuszczającym spędzanie płodu”⁵⁶.

Zdecydowanie potępiono zawieranie małżeństw przez katolików niezgodnie z przepisami prawa kościelnego oraz rozwiązywanie małżeństw katolickich przez sądy świeckie i sądy innych wyznań⁵⁷.

Szczególnie podkreślono religijny charakter małżeństwa i rodziny, wywodzącej się z ustanowienia Bożego. Równocześnie zobowiązano do prowadzenia życia religijnego w rodzinach, przejawiającego się zwłaszcza we wspólnej modlitwie rodzinnej, wspólnego uczestnictwa rodziców i dzieci w nabożeństwach⁵⁸.

Synod zobowiązuje rodziców do wypełnienia ich podstawowego obowiązku, jakim jest religijne wychowanie dzieci, polegającego na kształtowaniu ich charakterów w oparciu o prawdy chrześcijańskie: „§ 1. Synod Plenarny przypomina rodzicom, że pierwszą szkołą religii dla dziecka jest rodzina. Dlatego wymaga od rodziców, aby w duszach dzieci od najmłodszych lat budowali wiarę w Boga, uczyli je pacierza i podstawowych prawd chrześcijańskich oraz dawali dzieciom przykład życia chrześcijańskiego. § 2. W miarę zaś jak młodzież wzrasta, rodzice powinni ustawicznie uzupełniać jej katolickie wykształcenie i wychowanie, dbając pilnie o to, aby młodzież zdobywała gruntowną znajomość prawd wiary, zaprawiała się we właściwych praktykach religijnych i kierowała się w życiu zasadami katolickimi, uszlachniając swój charakter prawdziwą cnotą chrześcijańską”⁵⁹. Tak więc na rodzicach spoczywa ważny obowiązek wychowania katolickiego, który wypełniają przekazując swoim dzieciom prawdy religijne oraz dając im właściwy przykład. Wymaga to od rodziców gruntownej znajomości prawd wiary, a także umiejętności pedagogicznych. Chodzi o to, by młodzież nie tylko poznawała prawdy objawione, ale także kierowała się nimi w życiu.

Przytoczone zasady o małżeństwie i rodzinie są bliskie nauczaniu Soboru Watykańskiego II na ten temat, zawartemu w konstytucji dogmatycznej *Lumen gentium*, konstytucji pastoralnej *Gaudium et spes* i dekrecie o wychowaniu *Gravissimum educationis*.

⁵⁶ PPSP, *Uchwała* 62.

⁵⁷ Por. tamże, *Uchwała* 94.

⁵⁸ Por. tamże, *Uchwała* 59, 113, § 2.

⁵⁹ Tamże, *Uchwała* 119.

Omawiając sprawę wychowaniai dzieci i młodzieży biskupi doceniają znaczenie szkoły w procesie wychowawczym. Zwracają uwagę na fakt ubiegania się różnych instytucji o wpływy na wychowanie młodego pokolenia, które docierają poprzez szkołę. Podkreślono prawo rodziców katolickich i ich dzieci do posiadania szkół wyznaniowych. Prawo to winna respektować władza państwowa⁶⁰.

Synod popiera Katolicki Uniwersytet w Lublinie, jako ważną placówkę myśli i kultury polskiej oraz zobowiązuje katolików do troski o jego utrzymanie i rozwój⁶¹.

Powyzsze zalecenia Synodu także jakoś wyprzedzają wskazania Soboru Watykańskiego II o szkołach katolickich. Warto przytoczyć następujący fragment deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim: „Rodzice, którzy mają pierwszy i nienaruszalny obowiązek, oraz prawo wychowywania dzieci, winni cieszyć się prawdziwą wolnością w wyborze szkół. Władza państwowa więc, której zadaniem jest strzec i bronić wolności obywatelskiej, powinna dbać z zasadami sprawiedliwości rozdzielczej o takie rozdzielanie zasiłków państwowych, aby rodzice zgodnie ze swym sumieniem, w sposób naprawdę wolny mogli wybrać szkoły dla swych dzieci”⁶².

Zakończenie

Synod Plenarny z 1936 r. miał za zadanie stworzyć dla Polski nowy kodeks partykularnego prawa kościelnego w oparciu o wydany w 1917 r. Kodeks Prawa Kanonicznego. Wydaje się, że uchwały synodalne dotyczące katolików świeckich są dużym krokiem naprzód w porównaniu z normami kodeksowymi na ten temat. Co więcej w jakimś stopniu wyprzedzają naukę Soboru Watykańskiego II o wiernych świeckich.

Niewątpliwie poziom wiedzy o świeckich, ich pozycja w Kościele Katolickim w Polsce była wypracowana w dużym stopniu przez dynamicznie działającą wówczas Akcję Katolicką. Trzeba zaznaczyć, że normy Synodu o wiernych świeckich, są nie tylko świadectwem i pomnikiem w dziejach polskiego prawodawstwa partykularnego, ale mogą stanowić inspirację dla nowych aktualnych wskazań i pouczeń, mających uaktywnić działalność apostołską świeckich w Kościele i świecie.

⁶⁰ Por. *Oreędzie*, s. 50—51; Por. PPSP, *Uchwała* 122.

⁶¹ Por. PPSP, *Uchwała* 129.

⁶² Deklaracja soborowa *Gravissimum educationis*, n. 6, 1.

Die Laien im Lichte der Beschlüsse der ersten polnischen Plenarsynode 1936

Die fünfzigste Jahreswehde der im J. 1936 abgehaltenen ersten polnischen Plenarsynode gibt Anlass, diese im Leben der Kirche in Polen bedeutende historische und religiöse Begebenheit in Erinnerung zu bringen. Unter vielen anderen Angelegenheiten behandeln die Dokumente der Synode auch die Rolle und die Aufgaben der katholischen Laien.

Die Synode verpflichtet die Laien zur aktiven Teilnahme an der apostolischen Tätigkeit der Kirche, die sie in der Mitarbeit mit der Hierarchie und dem Klerus führen sollen. Die wichtigste Form des Apostolates der Laien ist das Zeugnis ihres Lebens, das sie zu dem Apostolat in katholischen Vereinen, besonders in der Katholischen Aktion, vorbereitet und einführt.

Die Laien sollen durch ihre mannigfaltige apostolische Tätigkeit die Erneuerung des sozialen und politischen Lebens nach den Prinzipien der sozialen Gerechtigkeit und Liebe bewirken. Diese Erneuerung ist eine patriotische Pflicht aller Polen.

Die Synode fordert auf zur Teilnahme an der Berufung der Kirche, die sich vor allem in der Pfarrgemeinde realisiert. Zu den wichtigsten Aufgaben der katholischen Laien gehört die Sorge um die Heiligkeit und Unauflöslichkeit der Ehe, als auch die Sorge um die katholische Erziehung der Kinder und der Jugend in der Familie und in der Schule.